

Юридичні науки

УДК 342.92(477):341.231.14

Бурхович Ярослава Олександрівна

студентка

Інституту прокуратури та кримінальної юстиції

Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Бурхович Ярослава Александровна

студентка

Института прокуратуры и уголовной юстиции

Национального юридического университета имени Ярослава Мудрого

Burkhovych Yaroslava

Student of the

Institute of Public Prosecutor and Criminal Justice

Yaroslav Mudryi National Law University

Науковий керівник:

Червякова Олена Борисівна

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри адміністративного права

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

**АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВІ ЗАХОДИ ЩОДО ЗАПОБІГАННЯ
ДОМАШНЬОМУ НАСИЛЬСТВУ
АДМИНИСТРАТИВНО-ПРАВОВЫЕ МЕРЫ ПО
ПРЕДОТВРАЩЕНИЮ ДОМАШНЕГО НАСИЛИЯ
ADMINISTRATIVE-LAW MEASURES AS TO PREVENT HOME
VIOLENCE**

Анотація. У статті досліджено правове регулювання як на міжнародному так і на національному рівні проблем щодо домашнього

насильства. Проаналізована судова статистика щодо розглянутих справ про адміністративні правопорушення передбачені статтею 173² КУпАП та зміст звернень до Національної поліції щодо вжиття заходів у зв'язку із насиллям в родині. Досліджено впровадження нових форм захисту осіб, які стали жертвами насилля.

Ключові слова: домашнє насильство, економічне насильство, сексуальне насильство, фінансове насильство, психологічне насильство, заходи впливу, відповідальність, запобігання насильства.

Аннотація. В статье исследовано правовое регулирование как на международном, так и на национальном уровне проблем относительно домашнего насилия. Проанализирована судебная статистика о рассмотренных делах об административных нарушениях, предусмотренных статьей 173² КУоАП и содержание обращений к Национальной полиции о принятых мерах в связи с насилием в семье. Исследовано внедрение новых форм защиты лиц, которые стали жертвами насилия.

Ключевые слова: домашнее насилие, экономическое насилие, сексуальное насилие, финансовое насилие, психологическое насилие, меры влияния, ответственность, предотвращение насилия.

Summary. The law regulation of the problems concerning home violence at international as well as national level were scrutinized in the given article. Judicial statistics as for the cases on administrative offences studied that are attracted by criminal article 1732 of Code on Administrative Offenses of Ukraine and the content of claims to the National Police as for taking measures connected with home violence were analysed. Introduction of new forms of defense as to the people how became the victims of violence was studied.

Key words: *home violence, economic violence, sexual harassment, financial violence, psychological violence, measures of influence, responsibility, violence prevention.*

Постановка проблеми. Протягом всього розвитку суспільства проблема насильства є досить актуальною. На жаль, з кожним роком ця проблема все більше загострюється. Адміністративний примус є однією із важливих форм державного управління в цій сфері, й має адекватно застосовуватися з метою своєчасного запобігання таким правопорушенням, їх виявлення та притягнення кривдників до відповідальності.

Мета. Проаналізувати правові засади щодо запобігання домашньому насильству, у тому числі на міжнародному рівні, а також статистичні дані в цій сфері щодо притягнення осіб до відповідальності, дослідити види стягнень, які застосовується, які повноваження органів покликаних попереджати насильство в сім'ї тощо.

Виклад основного матеріалу дослідження. Сім'я – це головний елемент сучасного соціального суспільства. У ній закладаються «фундаментальні» засади людини: її моральні, духовні, психологічні ознаки, принципи соціальної взаємодії. Стосунки в родині мають бути найміцнішими та найпершими соціальними відносинами, які стають прикладом для дитини. Вочевидь, що атмосфера, яка панує в родині, впливає на особу, як позитивно так і негативно, в останньому випадку це виступають як один із можливих наслідків виникнення домашнього насильства.

Причини насильства в родині та його наслідки, усунення причин їх існування, вироблення заходів захисту жертв насильства є одними з найбільш розповсюджених проблем сучасного світу, адже від насильства страждають діти, жінки, люди похилого віку, а інколи, навіть і чоловіки.

Відповідно доповіді ЮНІСЕФ «Приховане на очах у всіх», мільйони дітей у різних країнах світу піддаються насильству. Вони стають жертвами вбивць, гвалтівників і торговців «живим товаром». Більш того, багато дітей страждають від фізичної та психологічної жорстокості своїх рідних, вчителів та навіть однокласників. Кожна 5 жертва вбивства у світі – це дитина або підліток у віці до 20 років. У зазначеній доповіді була зібрана статистика зі 190 країн світу. За словами виконавчого директора ЮНІСЕФ, Ентоні Лейку: «На сьогоднішній день насильство щодо дітей вчиняється щодня, всюди. Але воно не є неминучим. Його можна попередити, але для цього суспільство не повинно дозволяти насильству залишитися в тіні» [8].

Вихідними у дослідженні зазначеного питання є положення Загальної декларації прав людини, в якій зазначається, що кожна людина повинна мати всі права без будь-якої різниці (ст. 2), що ніхто не повинен бути підданий тортурам і жорсткому, нелюдському чи принижуючому його гідність поводженню та покаранню (ст. 5) [4].

У Конвенції ООН про захист прав людини і основоположних свобод також проголошується свобода людини проти катувань та інших жорстоких, нелюдських і таких, що принижують гідність видів поводження та покарання [10]. Конвенція ООН про права дитини визначає, що дитиною є особа віком до 18 років, а також формулює та фіксує невідчужені права дітей, які вони мають завжди, скрізь і які є однаково важливими і взаємопов'язаними. Вона є міцним консенсусом та спільною заявою, яка разом з Декларацією прав дитини (від 20 листопада 1959 р.) стала підґрунтям міжнародного права щодо прав дітей і є універсальним та ефективним механізмом захисту прав дитини у всьому світі [9, с. 45.] Тож держави мають прийняти необхідні заходи з метою «захисту дитини від усіх форм фізичного чи психологічного насильства, образи чи зловживання, відсутності турботи чи недбалого ставлення, грубого поводження чи експлуатації, включаючи сексуальне зловживання з боку

батьків, законного опікуна чи іншої особи, яка наглядає за дитиною» (п. 1 ст. 19) [6].

Міжнародне законодавство, поряд із дітьми, також регулює захист жінок від насильства в сім'ї. У 1993 році Генеральна Асамблея ООН прийняла Декларацію про ліквідацію насильства щодо жінок, яка визначила основні форми прояву такого насильства й визначила практичні заходи боротьби з цим соціальним злом. Відтоді домашнє насильство розглядається як порушення визнаних міжнародною спільнотою фундаментальних прав людини.

ООН видало Рекомендації щодо концептуальних засад національних законів про протидію насильству в сім'ї, вони мають бути зорієнтовані на досягнення саме таких цілей:

- 1) захисту жертв насильства;
- 2) попередження подальшого насильства;
- 3) покарання осіб, які вчинили насильство.

Конвенція Ради Європи про попередження та боротьбу з насильством щодо жінок та домашнім насильством (Стамбульська Конвенція) – передбачає прийняття значної кількості законодавчих та організаційних змін на національному рівні, а саме:

- 1) розширення кола осіб, які відносяться до категорії “члени сім'ї”;
- 2) включення адаптованого до рівня розвитку учнів навчального матеріалу з таких питань як рівність між жінками й чоловіками, вирішення конфліктів у взаємостосунках без застосування насильства, у формальні навчальні плани на всіх рівнях навчання;
- 3) забезпечення належної підготовки для відповідних спеціалістів, які займаються жертвами або особами, які вчинили будь-які акти насильства;
- 4) забезпечення жертвам доступу до служб, які допомагають їм відновитися після насильства шляхом надання юридичних і

психологічних консультацій, фінансової допомоги, житла, навчання, підготовки та допомоги в пошуку роботи;

- 5) запровадження загальнодержавних цілодобових (24/7) безоплатних телефонних ліній допомоги;
- б) забезпечення належного захисту дітей-свідків насильства;
- 7) забезпечення того, щоб правила конфіденційності, які покладаються національним законодавством на певних спеціалістів, не становили перешкоди стосовно можливості, за певних умов, їхнього повідомлення компетентним організаціям або органам, якщо в них є обґрунтовані підстави вважати, що вчинено тяжкий акт насильства;
- 8) криміналізація певних форм умисної поведінки тощо.

На національному рівні в Україні діють такі нормативні акти: Конституція України, Закон «Про запобігання та протидію домашньому насильству» (надалі Закон) тощо.

Конституція України є тією юридичною базою, норми якої визначають та гарантують охорону і захист прав, свобод та інтересів сім'ї та людини. Йдеться зокрема про: право на захист свого життя і здоров'я, життя і здоров'я інших людей від протиправних посягань (ст. 27); заборону втручання в його особисте та сімейне життя, крім випадків, передбачених Конституцією України (ст. 32); право на звернення (ст. 40); право володіти, користуватися і розпоряджатися своєю власністю (ст. 41); право на житло (ст. 47); захист прав та свобод людини й громадянина судом (ст. 55); право знати свої права та обов'язки (ст. 57).

Значну кількість положень Стамбульської Конвенції було сприйнято в Законі «Про запобігання та протидії домашньому насильству» від 7 грудня 2017 року. Втім ця Конвенція не ратифікована Україною, хоча відповідно до п.22 Плану заходів з виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським

співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 25.10.2017 року №1106-р, яка мала бути ратифікована ще до 20.03.2018 року. Відповідальні за цей захід – Мінсоцполітики, Мін'юст, МЗС та Уповноважений ВРУ з прав людини. Це свою чергу ускладнює набуття статусу найменш захищених осіб – жертв насильства, а також подальшого удосконалення механізму їх захисту.

Вітчизняний Закон визначає організаційно-правові засади запобігання та протидії домашньому насильству, основні напрями реалізації державної політики у сфері запобігання та протидії домашньому насильству, спрямовані на захист прав та інтересів осіб, які постраждали від такого насильства, відповідальність у сфері запобігання та протидії домашньому насильству [3].

Домашнім насильством – визначається діяння (дії або бездіяльність) фізичного, сексуального, психологічного або економічного насильства, що вчиняються в сім'ї чи в межах місця проживання або між родичами, або між колишнім чи теперішнім подружжям, або між іншими особами, які спільно проживають (проживали) однією сім'єю, але не перебувають (не перебували) у родинних відносинах чи у шлюбі між собою, незалежно від того, чи проживає (проживала) особа, яка вчинила домашнє насильство, у тому самому місці, що й постраждала особа, а також погрози вчинення таких діянь.(п.3, ч.1, ст.1 Закону) [3].

Адміністративна відповідальність за насильство в сім'ї передбачена ст.173² Кодексу України про адміністративні правопорушення (надалі КУпАП), об'єктивна сторона якого складає множинні діяння, а саме:

- 1) такі, що містять діяння, які визначаються домашнім насильством;
- 2) діяння, що за певних обставин можуть утворювати насильство в сім'ї [5].

Важливу роль у протидії домашньому насильству відіграють адміністративно-попереджувальні заходи. Вчені виділяють спеціальні та факультативні правові норми, спрямовані на попередження домашнього насильства [2].

До спеціальних відносять, норми, які безпосередньо встановлюють адміністративну відповідальність за такі діяння, а саме:

- 1) вчинення домашнього насильства, насильства за ознакою статі, тобто умисне вчинення будь-яких діянь (дій або бездіяльності) фізичного, психологічного чи економічного характеру (застосування насильства, що не спричинило тілесних ушкоджень, погрози, образи чи переслідування, позбавлення житла, їжі, одягу, іншого майна або коштів, на які потерпілий має передбачене законом право, тощо), внаслідок чого могла бути чи була завдана шкода фізичному або психічному здоров'ю потерпілого;
- 2) невиконання термінового заборонного припису особою, стосовно якої він винесений, або неповідомлення уповноваженим підрозділам органів Національної поліції України про місце свого тимчасового перебування в разі його винесення.

Вважається, що загроза бути підданими адміністративному стягненню у вигляді штрафу у розмірі до 20 неоподаткованих мінімумів доходів громадян, громадських робіт до 40 годин або адміністративного арешту на строк до 7 діб, може зупинити кривдника.

Якщо домашнє насильство вчинили неповнолітні то до них застосовуються заходи впливу відповідно до ст.24⁻¹ КУпАП, що застосовуються до неповнолітніх, а саме:

- 1) зобов'язання публічно або в іншій формі попросити вибачення у потерпілого;
- 2) попередження;

- 3) догана або сувора догана;
- 4) передача неповнолітнього під нагляд батькам або особам, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічному або трудовому колективу за їх згодою, а також окремим громадянам на їх прохання.

До факультативних або опосередкованих правових норм можна віднести відповідальність осіб, які втягують неповнолітніх у протиправну діяльність, завдають шкоду їх здоров'ю тощо, а саме положення: ст. 180 КУпАП – Доведення неповнолітнього до стану сп'яніння батьками неповнолітнього, особами, які їх замінюють, або іншими особами; ст.184 КУпАП – Невиконання батьками або особами, що їх замінюють, обов'язків щодо виховання дітей. Ухилення батьків або осіб, які їх замінюють, від виконання передбачених законодавством обов'язків щодо забезпечення необхідних умов життя, навчання та виховання неповнолітніх дітей; ст. 186 КУпАП – Самоуправство. Самоуправство, тобто самовільне, всупереч встановленому законом порядку, здійснення свого дійсного або гаданого права, що не завдало істотної шкоди громадянам або державним чи громадським організаціям, та інші [1].

Кожного дня до Національної поліції України від 30% до 40% усіх викликів, надходить стосовно насильства в родині. За даними Мінсоцполітики. Протягом останніх 5 років 90% тих, хто звертався щодо насильства в сім'ї до органів держави, були жінки, 8,5-9 % - чоловіки та 1-1,5 % - діти.

За минулий рік органами Національної поліції зареєстровано майже 115,5 тис. заяв, повідомлень, пов'язаних з домашнім насильством, за результатом розгляду яких було складено 99,5 тис. протоколів про адміністративне правопорушення, передбачене ст. 173² КУпАП за цей же час.

У судах на розгляді перебувало 106,2 тис. справ такої категорії, з яких розглянуто 79 тис. справ: майже по кожній другій справі було /накладені такі адміністративні стягнення: штраф майже по 37 тис. справ, загальна сума штрафу склала майже 8 мільйонів грн, з яких сплачено лише третину. Громадські роботи були застосовані до 8,1 тис.; адміністративний арешт – до 2 тис. правопорушень; попереджено 48 осіб. До 106 кривдників відносно неповнолітніх застосуванні заходи впливу передбачені ст. 241 КУпАП. В той час кожна друга справа було закрита через малозначність правопорушення; відсутність події і складу адміністративного правопорушення; закінченням строків накладання адміністративного стягнення.

Спеціальними заходами щодо протидії насильству в сім'ї, відповідно до ч.1.ст.24 Закону є:

- 1) терміновий заборонний припис стосовно кривдника;
- 2) обмежувальний припис стосовно кривдника;
- 3) взяття на профілактичний облік кривдника та проведення з ним профілактичної роботи;
- 4) направлення кривдника на проходження програми для кривдників.

В свою чергу положення ст. 39¹ КУпАП передбачає такі попереджувальні заходи, як направлення на проходження спеціальної програми для особи, яка вчинила домашнє насильство чи насильство за ознакою статі. Втім, статистика відомостей щодо застосування судами ст.39¹ КУпАП не передбачена.

За стандартами Ради Європи, на кожні 7-10 тисяч мешканців має бути створене одне сімейне місце, тобто місце для жінки з дітьми, в притулках чи інших соціальних установах [7, с. 22.] На сьогодні на території України працюють кризові центри для осіб які постраждали від домашнього насильства: у Київській області, у містах Києві, Харкові,

Кривому Розі, Бердянську, Краснопавлівці, Маріуполі, Слов’янську та Вінниці. Протягом 2019 року такі притулки мають з’явитися також в містах Одесі, Рубіжному й Херсоні.

Як свідчить аналіз інформації постраждалих від домашнього насильства неохоче звертаються до підрозділів Національної поліції, а скоріше телефонують на “гарячу лінію” яка у свою чергу працює цілодобово або до мобільної бригади при цьому переважна більшість дзвінків надходить у нічний час. На сьогодні в Україні створено 94 мобільних бригад у 12 областях (49 бригад бригади поліцейського реагування (ПОЛІНА) та 45 мобільних груп до яких входять: дільничні офіцери, патрульні та поліцейські, що займаються ювенальною превенцією).

Висновок. Домашнє насильство для багатьох осіб є щоденною реальністю, яку вони, на жаль, замовчують. В Україні здійснюється певна робота щодо запобігання насильства в родині: створюються притулки, запроваджуються «гарячі лінії», тощо. Завдяки цим заходам громадяни більше довіряють спроможності держави захищати їх від насильства. На часі потребує ратифікація Стамбульської Конвенції, що сприятиме подальшому удосконаленню правових засад попередження насильства в сім’ї.

Література

1. Христова Г. О. Насильство в сім’ї та шляхи його попередження: законодавчий аспект / Г.О. Христова. URL: www.khpg.org/ru/index.php?id=1215440842
2. Злочинність неповнолітніх: причини, наслідки та шляхи запобігання: навч. посібник / С. І. Яковенко, Н. Ю. Максимова, Л. І. Мороз, Л. А. Мороз. – К.: Вид. ПАЛИВОДА А.В., 2006. 260 с.
3. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-19>

4. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод від 04 листопада 1950 року // Урядовий кур'єр. 2010. № 215. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015
5. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 // Відомості Верховної Ради УРСР. – 1984. – додаток до № 51. – Ст. 1123
6. Загальна декларація прав людини від 10 грудня 1948 року // Офіційний вісник України. 2008. №93. Ст. 3103.
7. Грабська І. А. Насильство в подружніх відносинах / І. А. Грабська // Практична психологія і соціальна робота. – К., 1998. – № 9. – С. 20–23
8. [Електронний ресурс]. URL: https://www.unicef.org/ukraine/ukr/media_24495.html
9. Мінакова К. Основні соціально-педагогічні та психологічні характеристики жінки – жертви сімейного насилля / К. Мінакова. – К.: Соціальна педагогіка. 2005. № 2. С. 43–47.
10. Стан системи попередження насильства в сім'ї в Україні: правові, соціальні, психологічні та медичні аспекти / В. М. Бондаровська, О. О. Кочемировська, Г. М. Лактіоновата ін.; за ред. О. Кочемировської. – К.: Вид-во ФОП Клименко Ю.Я., 2010. 372 с.